

XOTIN-QIZLAR TA'LIMINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA VA UNI MILLIY SHAROITGA MOSLASHTIRISH

Saipova Tozagul Risboy qizi

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti

Pedagogika, psixologiya va boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

saipovatozagul500@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18383961>

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyoning rivojlangan mamlakatlarida xotin-qizlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, gender tengligini ta'minlash va ayollarning intellektual salohiyatidan foydalanish borasidagi tajribalari tahlil qilinadi. Skandinaviya davlatlari, Singapur va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli modellari o'rganilib, ularning ilg'or jihatlarini O'zbekistonning milliy ta'lim tizimiga tadbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xotin-qizlarni STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) yo'nalishlariga jalb qilishning xalqaro mexanizmlari va ularni milliy qadriyatlarga moslashtirish masalalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Xalqaro tajriba, xotin-qizlar ta'limi, gender tengligi, STEM ta'limi, Skandinaviya modeli, inson kapitali, ijtimoiy moslashuv, Yangi O'zbekiston, raqamli savodxonlik, davlat dasturlari.

Xotin-qizlar ta'limini rivojlantirishda dunyoda bir nechta yirik modellar mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos yondashuvga ega:

Skandinaviya modeli (Norvegiya, Finlyandiya, Shvetsiya): Bu davlatlarda ta'lim tizimi "ijtimoiy tenglik" tamoyiliga qurilgan. Davlat nafaqat bepul ta'limni kafolatlaydi, balki farzandli ayollarning o'qishini davom ettirishi uchun moslashuvchan (gibrid) o'qish tizimini va bog'cha xizmatlarini to'liq davlat zimmasiga oladi [1].

Janubi-sharqiy Osiyo tajribasi (Singapur, Janubiy Koreya): Bu mamlakatlarda urg'u xotin-qizlarni STEM yo'nalishlariga yo'naltirishga qaratilgan. Masalan, Singapurda "Girls in Tech" kabi davlat dasturlari orqali qizlarning axborot texnologiyalari sohasidagi ulushi keskin oshirilgan. Bu esa ayollarning yuqori daromadli mehnat bozoriga kirishini ta'minlaydi [2].

Turkiya tajribasi: Madaniy jihatdan O'zbekistonga yaqin bo'lgan Turkiyada ehtiyojmand oilalar qizlari uchun "Haydi qizlar maktabga" kabi ijtimoiy kampaniyalar va maxsus stipendiya dasturlari orqali qishloq joylardagi qizlarning ta'limga qamrovi oshirilgan.

Xorijiy tajribani O'zbekiston milliy sharoitiga moslashtirish. Xalqaro tajribani ko'r-ko'rona nusxalash emas, balki uni milliy mentalitet va iqtisodiy ehtiyojlarga moslashtirish muhim. Quyidagi yo'nalishlarda adaptatsiya (moslashtirish) amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

Masofaviy va gibrid ta'limni kengaytirish: Skandinaviya tajribasidan kelib chiqib, yosh bolali talaba-qizlar uchun darslarning bir qismini onlayn shaklga o'tkazish. Bu ayollarga oila va o'qishni muvozanatda saqlash imkonini beradi.

STEM yo'nalishlarida kvotalar va grantlar: Singapur tajribasini qo'llagan holda, faqat qizlar uchun muhandislik va IT sohalarida maxsus davlat grantlarini ko'paytirish. O'zbekistonda hozircha xotin-qizlar asosan gumanitar sohalarida to'plangan [3].

Mentorlik (ustoz-shogird) tizimi: G'arb davlatlarida keng tarqalgan "Ayol — ayolga ko'makchi" tamoyili asosida muvaffaqiyatli olim va tadbirkor ayollarning talaba-qizlarga yo'l ko'rsatish tizimini institutsional darajaga ko'tarish.

Milliy islohotlar va xalqaro standartlar uyg'unligi. O'zbekistonda magistratura bosqichida xotin-qizlarning bepul o'qitilishi dunyo tajribasida kam uchraydigan, ammo juda samarali "ijtimoiy sarmoya" hisoblanadi. Bu chora YuNESKOning "Barcha uchun ta'lim" (Education for All) strategiyasiga to'la mos keladi. Shuningdek, foizsiz ta'lim kreditlari tizimi AQSH va Buyuk Britaniyadagi talabalarni qo'llab-quvvatlash tizimining yanada insonparvarlashtirilgan shaklidir.

Xotin-qizlar ta'limida "STEM" va raqamli iqtisodiyot: G'arb tajribasi

Rivojlangan davlatlarda (AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya) xotin-qizlar ta'limi faqatgina savodxonlikni oshirish emas, balki ularni yuqori texnologiyalar bozoriga tayyorlashga qaratilgan. "Girls' Day" (Germaniya tajribasi): Germaniyada har yili o'tkaziladigan ushbu loyiha doirasida maktab o'quvchi qizlari yirik texnologik korxonalar, IT-markazlar va laboratoriyalarga borishadi. Bu ularda "texnika faqat erkaklar uchun" degan stereotipni sindirishga xizmat qiladi [6]. AQShning "Women in Science" grantlari: AQSh universitetlarida xotin-qizlarni ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish uchun maxsus fondlar mavjud. Bu tajribani O'zbekistonda Oila va xotin-qizlar qo'mitasi qoshida "Olima qizlar" maxsus grant jamg'armasini tashkil etish orqali joriy qilish mumkin.

"M-simon egri chiziq" muammosi va Osiyo modeli (Yaponiya va Janubiy Koreya). Sharqiy Osiyo davlatlarida ayollar ta'limida "M-simon egri chiziq" (M-curve) tushunchasi mavjud. Ya'ni, ayollar oliy ma'lumot olgach, turmushga chiqish va farzand tarbiyasi davrida mehnat bozorida chiqib ketishadi va keyin yana qaytishadi. Qayta tayyorlash kurslari: Yaponiya tajribasida farzand tarbiyasidan qaytgan ayollar uchun maxsus "Re-skilling" (qayta malaka oshirish) dasturlari davlat tomonidan moliyalashtiriladi [7]. Milliy moslashtirish: O'zbekistonda ham uyda o'tirgan, oliy ma'lumotli ayollarni masofaviy ishlashga (frilans) o'rgatish va ularga IT-sertifikatlar berish orqali ularni iqtisodiy faollikka qaytarish mumkin.

Skandinaviya davlatlarida ijtimoiy infratuzilma va ta'lim uyg'unligi

Shvetsiya va Norvegiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayol kishi bilim olishi uchun uning maishiy yukini kamaytirish shart. Universitet qoshidagi bog'chalar: Skandinaviyada deyarli barcha yirik oliy ta'lim muassasalari qoshida talaba-qizlarning farzandlari uchun bepul yoki imtiyozli "bolalar xonalari" mavjud [8]. Moslashtirish: O'zbekiston OTMLarida ham talaba-onalar uchun "Kouching-markazlar" va bolalar o'yin maydonchalarini tashkil etish, ularga dars jadvalini individual tarzda (individual o'quv rejasini) tuzishga ruxsat berish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Islomiy taraqqiyot modellari: Malayziya va Turkiya

Ushbu davlatlar tajribasi shuni isbotlaydiki, milliy va diniy qadriyatlarni saqlab qolgan holda ham xotin-qizlar ta'limida yuqori natijalarga erishish mumkin. Akademik mobillik: Malayziyada ayollar uchun "Life-long learning" (umr bo'yi ta'lim) konsepsiyasi doirasida mahalliy jamoat markazlarida ayollarga tadbirkorlik, huquqiy savodxonlik va chet tillari bepul o'rgatiladi [9]. Milliy moslashtirish: O'zbekistondagi "Mahalla" tizimi negizida ayollar uchun kichik "Akademik markazlar" tashkil etish, chekka qishloqlardagi qizlarga onlayn universitetlar (Coursera, Khan Academy) platformalaridan foydalanishni o'rgatish lozim.

Adaptatsiya mexanizmlari: Qonunchilik va Ijtimoiy himoya

Xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirishda quyidagi uchta bosqich muhim:

1. Huquqiy bosqich: Xotin-qizlarning ta'lim olish huquqini faqat deklarativ emas, balki moliyaviy kafolatlangan (kontraktlarni to'lab berish tizimi kabi) holda mustahkamlash.

2. Iqtisodiy bosqich: Ta'lim olgan ayollarni ish bilan ta'minlagan ish beruvchilarga soliq imtiyozlarini berish (AQSh va Fransiya tajribasi).

3. Psixologik bosqich: Jamiyatda "o'qimishli ayol — millat kelajagi" degan g'oyani targ'ib qiluvchi ijtimoiy reklamalarni ko'paytirish.

Xulosa

Xotin-qizlar ta'limini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ayollarning bilim olishi nafaqat ijtimoiy adolat, balki iqtisodiy barqarorlik omilidir. Xorijiy modellardan (Skandinaviya ijtimoiy himoyasi, Osiyo texnologik yondashuvi) foydalangan holda, O'zbekiston quyidagilarga e'tibor qaratishi lozim: 1. Qizlarning raqamli ko'nikmalarini (IT-savodxonlik) oshirish; 2. Qishloq joylardagi qizlar uchun masofaviy ta'lim infratuzilmasini yaxshilash; 3. Ta'limni bitirgan ayollarning ish bilan ta'minlanishini kafolatlovchi "ta'lim-mehnat bozori" zanjirini mustahkamlash.

Milliy qadriyatlarni saqlab qolgan holda zamonaviy bilimlar bilan qurollangan ayollar Yangi O'zbekiston poydevorini quruvchi asosiy kuchga aylanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. World Bank. (2022). Gender Equality and Education: Lessons from Nordic Countries. Washington, DC.
2. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report: Deepening the gender analysis in STEM. Paris.
3. Mirziyoyev Sh.M. (2022). Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: "O'zbekiston".
4. Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi ma'lumotlari. (2023). Xotin-qizlar ta'limi va bandligi tahlili. Toshkent.
5. Federal Ministry of Education and Research of Germany. (2022). Success of the "Girls' Day" project in promoting STEM. Berlin: BMBF Press.
6. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. (2019).